

לימא מסייע ליה לרב מברייתא: היתה יושבת ביניהן, פטור מלשלח. על גביהן, חייב לשלח.

היתה מעופפת, אפילו כנפיה נוגעות בקן, פטור מלשלח.

מאי לאו, על גביהן דומיא דביניהן.

מה ביניהן, דלא נגעה עליהו מלמעלה, אף על גביהן, דלא נגעה עליהו מלמעלה. והיינו בין רובדי אילן, וראיה לרב!

ודחתה הגמרא: לא. באמת יתכן שהיושבת בין רובדי אילן פטורה משילוח, וכך הוא הלימוד: על גביהן דומיא דביניהן. מה ביניהן, דנגעה בהו, אף על גביהן, דווקא דנגעה בהו. אבל בין רובדי אילן שלא נגעה בהו כלל, פטור.

מקשה הגמרא: אי הכי, ארקתני סיפא: היתה מעופפת, אפילו כנפיה נוגעות בקן, פטור. קמא-א

ומוכיחה הגמרא: הכי נמו מסתברא. דאי סלקא דעתך בין רובדי אילן פטור, אדתני: היתה מעופפת, אפילו כנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח, ליתני: היתה יושבת בין רובדי אילן פטור מלשלח, אף על גב שהיא יושבת במקומה, ונדע בכל שכן שעל מעופפת פטור, כי אינה יושבת כלל!

דוחה הגמרא: אין מכך כל ראייה. כי מעופפת איצטריך ליה, להשמיענו דאפילו שכנפיה נוגעות בקן פטור מלשלח. וזה אי אפשר ללמוד מיושבת בין רובדי אילן, כי היא אינה נוגעת בקן כלל.

אך מקשה הגמרא על הברייתא: והאנן תנן במשנתנו: בזמן שכנפיה נוגעות בקן, חייב לשלח. ואילו בכרייתא אמרו שמעופפת אפילו כנפיה נוגעות בקן, פטור מלשלח?!

אמר רבי ירמיה: כי קתני מתניתא, בנוגע מן הצד. אבל אם נוגעת מלמעלה, חייב לשלח⁽⁹⁾.

איכא דאמרי:

שחייב אם נוגעות מן הצד, ותמה הכסף משנה שהרי רבי ירמיה העמיד את המשנה באופן שנוגע מן הצד ופטור משילוח, וכן כתב הרמב"ם [בהט"ו] שאם היתה יושבת ביניהם ואינה נוגעת בהן פטור מלשלח, וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעות בקן מצדו פטור מלשלח. והר"ן תמה מאידך שהרי בין זה שנוגעת מן הצד פטור מצינו דוקא במעופפת ולא ביושבת ביניהם.

ובלחם משנה כתב שהרמב"ם בא ליישב את קושית תוס' [בד"ה מה] ולכן פירש שהגמרא הוכיחה שאי אפשר לומר ש"עליהם" כ"ביניהם" פירושו שלא נוגעת מעליהן אלא מן הצד, כי

"תקח לך" בשלוח הקן למדו להיתר ביצים לאכילה, ואין בהם איסור של אבר מן החי, ומשמע שאם היה בהן איסור לא היה מועיל מה שיכולים לצאת מהן אפרוחים להחשב כ"תקח לך", וצריך לומר שגם אם אי אפשר לגדל אפרוחים נחשב "תקח לך" שהרי ביצים מוזרות התמעטו רק מהקש לאפרוחים, ובהכרח שמותרים באכילה, ורק בכיצי טריפה הוצרך לטעם שמגדלין אפרוחים.

9. הרמב"ם [היי"ג] כתב היתה מעופפת אם כנפיה נוגעין בקן חייב לשלח ואם לא היו נוגעין פטור מלשלח. והטור כתב "והרמב"ם כתב

לשלח, שנאמר "קן". קן, מכל מקום!

אמר לו: אם כן, נכתוב קרא "והאם רובצת עליהם", ולמאי הוצרך הכתוב לומר "והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים"? על כרחך לאקושי אפרוחים לביצים וביצים לאפרוחים, ללמד את הדין המבואר במשנתנו, שבביצים מזורות ואפרוחים מפריחין פטור משילוח. אבל אילו תדרוש להיפך, הרי אין צורך להקיש אפרוחים לביצים וביצים לאפרוחים, ויקשה למה נכתבו שניהם בפסוק.

מתניתין:

שלחה וחזרה, ושלחה שוב, וחזרה, ואפילו עשה כך ארבעה וחמשה פעמים, חייב לשלח, ואינו יכול לקחת את האם על הבנים. שנאמר "שלח תשלח את האם". וכפל הלשון "שלח תשלח" בא ללמד, שחייב לשלח אפילו כמה פעמים⁽¹⁾.

אמר: הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים! אין יכול לעשות כך. אלא חייב

ליתני, אם יושבת בין רובדי אילן פטור, אף על גב שיושבת במקומה. ונדע מכך בכל שכן לפטור מעופפת שאינה יושבת כלל!

מתרצת הגמרא: מעופפת איצטריך ליה להשמיענו, דאפילו כנפיה נוגעת בקן פטור מלשלח. מה שאין כן יושבת בין רובדי אילן, שפטור עליה, כי אינה נוגעת כלל, ואין ללמוד ממנה למעופפת.

מקשה הגמרא: והאנן תנן: בזמן שכנפיה נוגעת בקן — חייב לשלח, ואיך שנינו בברייתא אמרת שאפילו אם כנפיה נוגעת, פטור?

אמר רב יהודה: כי קתני מתניתין שפטור, בנוגע מן הצד.

שנינו במשנתנו: אין שם אפרוח וכו'.

אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: ואימא איפכא: אין שם אפרוח אלא אחד או ביצה אחת, פטור מלשלח, דבעינן "אפרוחים או ביצים" דהיינו רבים, וליכא. אבל אם היו שם אפרוחים מפריחים או ביצים מזורות, חייב

1. כתב הש"ך [סק"ט] ואפילו אם שלחה כדין ויצאה מתחת ידו, כיון שחזרה קודם שנטל הבנים, חייב לחזור ולשלחה, דקרינן ביה לא תקח האם על הבנים, וכן משמע בב"מ [לא א] דהוי דומיא ד"השב תשיבם" דאף על פי שקיים כבר מצות השבה צריך להשיב כמה פעמים, ודלא כהב"ח שכתב שצריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו, ואם לא יצאה מתחת ידו וחזרה אסור ליקח האם אלא צריך לשלח עד שתצא מתחת ידו. וראה בט"ז [סק"ד] שאם שילח ברשותו, זכה מיד בבנים, ואפילו לא לקחן בידו נפטור משילוח אף אם חזרה האם. ובשלחן גבוה כתב

אילו נוגעין על גביהן ודאי נוגעין מעליהן, ולכן לומדים מ"על גביהן" ל"ביניהם" שהפטור הוא רק כשאינה נוגעת כלל אפילו לא מצדיהן, ומרובדי האילן למד שעיקר החיוב בישיבה עליהן אך מצדיהן פטור אפילו אם נוגעת בצד הקן, וכן הסיק הט"ז [סקי"ב], וראה ביאור נוסף בב"ח שהסיק כהר"ן שלדעת הרמב"ם אם יושבת ביניהן ונוגעת בהן מן הצד חייב בשילוח. ובשו"ע פסק שאם נוגעות מן הצד פטור, בין במעופפת מעל הקן, ובין יושבת ביניהם ונוגעת בהן. וראה ש"ך דכתיב על הביצים ולא מן הצד. וכן דעת הרא"ש והר"ן עי"ש.

לשלח את האם. שנאמר "שלח תשלח את האם"⁽²⁾.

נטל את הבנים והחזירן לה, לקן, ואחר כך חזרה האם עליהן, פטור מלשלח שוב את האם, ויכול ליטול האם על הבנים. כי כיון

שבשילוח הקן חייב לחזור ולשלח יש לומר דהיינו משום דכתיב בו "שלח" שחייב בהרבה שילוחים, אך בציפורי מצורע שלא נאמר קרא אלא מסברא, חוזר ומשלח רק כשלא קיים מצוותו. וראה עוד בהערה 4 לגמרא.

2. גירסת הרי"ף במשנה אמר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים לא אמר כלום שנאמר וכו'. והיינו שאינו עובר בלאו אלא חייב בשילוח האם, וכן הוכיח החכם צבי [סימן פ"ג] ממשמעות לשון המשנה שאינו עובר על לאו של "לא תקח" אלא כשלוקח האם והבנים יחד, אך בנטילת האם מעל הבנים אינו עובר בלאו, וכוונת המשנה היא להשמיע שאף אם אינו נוטל הבנים, חייב בשילוח האם.

וכדבריו משמע מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה במכות [פ"ג מ"ד] לוקה אם לקחן כאחד. ובספר המצוות [ל"ת שו] "שלא ניקח האם והבנים", ובפשטות טעמו כדברי הרמב"ן [בדברים שם] שדימה מצווה זו לאותו ואת בנו, ומקורו מהסוגיא לעיל [עח ב] שרבנן למדו משלוח הקן שגם אותו ואת בנו אינו נוהג אלא בנקיבות. [וראה רש"י שם ד"ה באם "שהוזהר שלא ליקח שניהם"] והיינו שנטילת שניהם אסורה ומחייבת שילוח.

ובתוספתא בפרקין שנינו נטל את האם ואחר כך את הבנים חייב לשלח, אחד נוטל את האם ואחד נוטל את הבנים הנוטל את האם חייב והאחרונים הקשו סתירה מרישא לסיפא, שמרישא משמע שרק משום שנטל גם הבנים חייב לשלח, ובסיפא מבואר שהנוטל את האם חייב אף שאינו נוטל את הבנים. אך להנ"ל כיון

שמוכח מדין זה כי שילוח האם ונטילת הבנים מצוה אחת הן, כי אילו שילוח האם היא מצוה בפני עצמה מה איכפת לך אם חזרה כשהבנים בקן או לא חזרה, ובהכרח שעד שלא נטל הבנים לא גמר מצוות שילוח האם. [אך דעת החכם צבי בסמוך שחייב ומצוות שילוח האם אינו תלוי בנטילת הבנים].

והנה לענין ציפורי מצורע כתב הרמב"ם [פי"א מטו"צ] שמשלחן ארבעה וחמשה פעמים, ומשנה למלך כתב שאף על פי שחייב לחזור ולשלחה כבר הותרה בהנאה משילוח הראשון, ומשמע לכאורה שבשילוח הראשון התקיימה מצוות שילוח, וכתב בדבר אברהם [ח"ב ח אות ו] שיש לדון אם כעת חל עליו חיוב שילוח חדש, או שבחזרתה התברר שעדיין חל עליו חיוב שילוח כמעיקרא, ועדיין לא נגמר שילוחה. והוכיח מדברי הש"ך שכתב שהחיוב רק אם חזרה קודם שנטל הבנים, ומשמע שהוא חיוב חדש, כי אם לא נגמר השילוח הראשון יתכן לחייבו אף אם כבר נטל הבנים באמצע מעשה השילוח. ודחה שלולי חזרה על הבנים אינה נחשבת חזרה כלל במה ששבה למקומה הראשון, ועדין חל עליו החיוב הראשון.

ועיין בחזו"א [יו"ד קעה א] שנקט כי טעם השיעור שתצא מתחת ידו, הוא מפני שהיא תופסת על הבנים ונוח לתופסה, וצריך לשלחה שתסיח דעתה. ואם כן מסתבר שאם נטל הבנים קודם שחזרה כבר התקיים השילוח.

וראה בכיפור הגר"א לתוספתא נגעים [פ"ח] שהחיוב לחזור ולשלח ציפורי מצורע אינו אמור אחר שילוח גמור כמו שנקט המשנה למלך, אלא באופן שחזרה קודם שהגיעה לשדה. ולכאורה כדעת הבי"ח בשילוח הקן, אך גם לדעת הש"ך

שנטל כבר את הבנים, נחשב כ"קן מזומן",
ופטור (3).

ממשמעות לשון "שלח" למדו שאפילו מאה
פעמים חייב לשלח (4).

גמרא:

אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: מנין שחייב
לשלח אפילו ארבעה וחמשה פעמים?
ואימא "שלח", חדא זימנא משמע, "תשלח",
לרבות שאפילו תרי זימנין חייב לשלח,
ועדיין אין לנו מקור מנין שאדם חייב לשלח
יותר משני פעמים?

ואילו "תשלח" נכתב לדרשה אחרת: אין לי
שחייב לשלח, אלא כשרוצה ליטול האם על
הבנים לדבר הרשות, לצורך עצמו. אבל אם
נצרכין לו לדבר מצוה, כגון קן יולדת וצפורי
טהרת מצורע, מנין שחייב לשלח?

תלמוד לומר "תשלח", מכל מקום, אפילו
לדבר מצוה.

אמר ליה רבי אבא בריה דרב יוסף בר רבא
לרב כהנא: אלא טעמא דכתב רחמנא
"תשלח", משום כך למדו שחייב לשלח

אמר ליה רבא: אין מקור החיוב נלמד
מכפילות הלשון "שלח תשלח", אלא משום

לשלח אפילו ד' וה' פעמים אינו מכפל הלשון
"שלח תשלח" אלא מ"שלח" לחודיה, וכן הוא
בפירוש המשניות להרמב"ם [כאן ובכ"מ פ"ב
מ"ט] ובחידושי הר"ן לסוגיין, ותמה הדבר
אברהם [שם] שהרי בצפורי מצורע לא נאמר
"שלח" ומנין ידעינן שחוזר ומשלחה. ואם סברא
היא, שלא נגמר השילוח, אם כן למה לי קרא
בצפורי מצורע.

וכתב לחלק בין ציפורי מצורע שקבעה
התורה מקום לשילוחם "על פני השדה"
וכשחוזרת למקומה ידעינן מסברא שצריך לשוב
ולשלחה, לבין שילוח הקן שכבר קיים מצות
שילוח במעשה הראשון, ורק מדכתיב "שלח"
דרשינן לחייבו בהרבה מעשי שילוח.

וכבר הבאנו בהערה למשנה שנחלקו הב"ח
והש"ך אם צריך לחזור ולשלחה אחר שקיים
המצוה, ולכאורה מדאיצטריך קרא בשילוח הקן
משמע כהש"ך שחייבו אפילו אחר שכבר קיים
מצוותו. אך לפי המבואר יתכן שהב"ח נקט כי
במצורע ידענו מסברא שלא קיים מצוותו עד
שתגיע לשדה, ואילו בשילוח הקן צריך ללמדנו
מקרא שכל זמן שחוזרת עדיין לא קיים מצוותו.

שהחיוב נוצר מנטילת שניהם, דינו כאותו ואת
בנו שגם לאחר אסור לשחוט, ורק התחדש
בשילוח הקן שהחיוב הוא על הנוטל את האם.
וכבר הבאנו לעיל [קלט. הערה 5] שמדברי
רש"י רמב"ן ורשב"א משמע שיש לאו בנטילת
האם בפני עצמה. וראה עוד בהערה 5 לגמרא.

3. בספר שלח תשלח הביא תשובות רבותינו
שליט"א שנחלקו אם אפשר להחזיר הביצים לקן
ולהפקירם, ושוב אינם בכלל "מזומן" ויכול הוא
או אחר לשוב ולקיים בהם מצוות שילוח הקן.
וכבר מצינו במלאכת שלמה [על משניות]
שנקט כי אחר שחל עליהם שם מזומן תו לא
פקע, ואילו בעמודי ארזים [על היראים, ס"ב ד]
נקט שאפשר לקיים בהם שוב מצות שילוח.
והעירו שאם הפקר מדין נדר, ויורשים יכולים
להפקיעו, הרי נשאר הקן שלו והוא מזומן, כי
רק מדין נדר אינו קונה אותם. וראה קצוה"ח
[רעג א] וחתם סופר [יו"ד שטז].

4. הרמב"ם [שם ה"ה] הביא את הדרשה
מ"שלח תשלח" וביאר הלחם משנה שהלימוד

ואין עשה של "ולקח למטהר" האמור בצפורי מצורע דוחה את לא תעשה ועשה של מצות שילוח! (6)

מתרצת הגמרא: לא צריכא, מדובר באופן דעבר על הלאו ושקלה לאב, דלאו, עבריה

אפילו לדבר מצוה. הא לאו הכי, הוה אמינא דלדבר מצוה לא חייב לשלח?! והרי שילוח עשה ולא תעשה הוא, "לא תקח האם על הבנים" היינו לאו(5), ואילו "שלח תשלח את האם", היינו עשה.

הבנים אפילו לטהר בהן את המצורע שהיא מצוה, ואם לקח חייב לשלח, ואם לא שילח לוקה, שאין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, ולא עשה דוחה עשה, ובפשוטו כוונתו לתת טעם לאסור הנטילה מעיקרא משום ל"ת ועשה, ואף אחר שלקח מפני שאין עשה דוחה עשה. ותמה הכסף משנה שהרי בתחילה אין אלא לא תעשה של "לא תקח", ואחר שנטל יש רק עשה של "שלח", ולא מצינו עשה בתחילה אלא לפי רבי יהודה וכדלהלן.

ובתורת חיים ובשאגת אריה [לג] כתבו שהכוונה היא שבכדי לקיים מצותו יצטרך לעבור בעשה ולא תעשה, אף שאינם בזמן אחד. אלא שתמה השאגת אריה הרי אפשר להעמיד את הפסוק שבא ללמד שלא יטול האם לצורך המשולחת, ובכך אינו עובר אלא בלאו של שעת הנטילה, ולא בעשה שהרי סופו לשלחה, [וראה בהערה הבאה], וכיון שיכול ליטלה לצורך המשולחת ודאי אסור ליטלה לצורך השחיטה שעובר בה בלאו ועשה. וכן הקשה למסקנא, שהרי אין צורך שעשה דמצורע ידחה עשה דשילוח, כי אפשר לנטלה למשולחת.

ולכן העמיד באופן שצריך שתי צפורים, וצריך ליטול שתי אמהות משני קינים ועובר בעשה ולא תעשה בציפור השחיטה. [ומדובר באופן שהבנים אינן ראויין לטהרת מצורע. וראה באור שמח] פ"א מטומאת צרעת ה"ח] שאמרה תורה במצורע צפרים ולא אפרוחים. ובדבר אברהם [שם] האריך לדון אם צריך שתהיה הצפור השחטה ראוי לשילוח ולהיפך, עיי"ש].

5. במנחת חנוך ובלב אריה הוכיחו מסוגיין דלא כשיטת החכם צבי [בהערה 2], שהרי יכלה הגמרא לומר שהוצרך הכתוב ללמדנו שלא יטול האם ויניח הבנים, שבאופן זה יש רק עשה ולא לאו. ובהכרח שגם אם אינו נוטל הבנים עובר בלאו.

ובדבר אברהם [ח"ב ח אות טו] כתב שלדעת המפרשים לעיל [קמ ב הערה 4] בדברי רש"י לגבי הספק בשני סדרי ביצים שכוונתו שהנידון לגבי חיוב השילוח באם, משמע שאינו עובר בלאו כיון שאינו נוטל הבנים מתחתיה, והאיסור רק בנטילת האם והבנים. אך יתכן שרש"י סובר שגם אינו מבטל עשה דשילוח כיון שהחיוב חל רק אם לוקח הבנים, ולכן לא העמידה הגמרא באופן זה.

אלא שהוקשה לו לפי רש"י למה צריך להגיע במצוה לידי דיחוי עשה, והלא יכול ליטול רק האם ולא הבנים ולא לבטל עשה, וכן הקשה החוות יאיר שהרי יכול להרוג הבנים, ואחר כך יטול האם ולא יבטל עשה, [והוכיח מכך שאין חיוב השילוח חל רק כשרוצה ליטול הבנים, אלא שיש חיוב שילוח על כל הרואה קן, ונמצא שבהריגתן מבטל עשה], ותיירץ שמדובר במצורע שצריך שני צפרים ונוטל את האם לציפור המשתלחת ואת הבן לציפור השחטה [שהרי אינו יכול לשלחו, כי אם הוא פורה אינו חייב בשילוח], וכיון שנוטל אם ובנה יש בו עשה ולא תעשה. וראה הערה הבאה.

6. הרמב"ם [בהי"ט] כתב אסור ליטול אם על

שלבך נתקו הכתוב לעשה. ואם 'לא קיימו' תוך כדי דיבור, עבר על הלאו, וחייב בקום עשה של "שלח תשלח", אם כן, נמצא שיש בשילוח רק עשה בלא לאו⁽⁸⁾.

אלא למאן דתני "בטלו ולא בטלו", שרק אם 'בטלו' לעשה לגמרי עבר על הלאו, כגון בשילוח הקן שמבטלו רק בשחיטת האם, שאז ודאי שאין יכול לשלחה יותר, אבל כל זמן שלא בטלו' לעשה לגמרי, לא עבר על הלאו, אם כן, **כמה דלא שחטה** לאם, אף על גב שנטלה, **לא עבריה ללאו**, שהרי יכול עדיין לשלחה, ואם כן יש בה לאו ועשה

[כבר עבר עליו], ורק עשה של "שלח תשלח" הוא דאיכא. וסלקא דעתך אמינא, ליתני עשה של מצורע ולידחי עשה של שילוח, ולא יחזור וישלח את האם. קא משמע לן שעשה של מצורע אינו דוחה את עשה של שילוח, ויחזור וישלחנה⁽⁷⁾.

מקשה הגמרא: הניחא למאן דתני כל מקום שיש לאו הניתק לעשה, שתלוי אם 'קיימו ולא קיימו', דהיינו, אם התרו בו לא לקחת האם, ועבר על דבריהם ולקחה, אם 'קיימו' לעשה של "שלח תשלח" בתוך כדי דיבור של התראה, לא עבר כלל אפילו על הלאו,

וכן כל מצוות ל"ת שניתקה לעשה חייב לקיים עשה שבה ואם לא קיימו לוקה, ומשמע שפוסק כריש לקיש ולא הזכיר שצריך לקיים דוקא תוכ"ד. אלא כתב "ואם מתה קודם שישלחנה לוקה" ומשמע שכל זמן שעדיין יכול לקיים העשה אינו לוקה [וראה ר"ן] אך במגיד משנה הביא בשם אחרים שהרמב"ם פסק כמאן דאמר "בטלו" וסבר שמתה היא בכלל ביטול. וראה פירוש המשנה במכות וצ"ע.

ובלחם משנה [הי"ט] הקשה אם יכול לקיים שילוח עד שתמות אם כך למה ניחא למאן דאמר קיימו, והרי עדיין נחשב שלא עבר לאו. ולמה לי לומר שלח תשלח והלא יעבור בעשה ולא. ותירץ שלמאן דאמר "קיימו" עובר בלאו בשעת מעשה העבירה, אלא שיכול לתקנו בעשה, ולכן מקשינן שאין כנגד עשה דמצורע אלא עשה של שילוח, אבל למאן דאמר "ביטלו" אינו לוקה אלא על גמר הלאו בביטול העשה, ואם כן פשיטא שאין עשה דמצורע דוחה את השילוח. וראה הערה הבאה.

ובמכות [טו א] פירש רש"י ש"קיימו" תלוי בזמן שמזהירין אותו בי"ד לקיים, ובפני יהושע שם כתב שחלוק "קיימו" בשילוח הקן שעיקר

7. בטורי אבן [חגיגה יח] ובמנחת חנוך [אות י] הקשו הרי אין עשה דוחה אלא בעידניה ומה נידון הסוגיא כאן שידחה העשה, והרי אינו משלחה למצורע בעת נטילתה מעל הבנים. [ובטור"א כתב דעדיפא מינה פריך, שיש גם עשה, עי"ש].

וכתבו המנחת חנוך וקו"א לשאגת אריה [לג] שגם בהוה אמינא ידעה הגמרא שעשה דמצורע חמור משום שגדול השלום, ודוחה אף שלא בעידניה ועשה דוחה עשה גם שלא בעידניה [כמבואר בתוס' פסחים נט א].

ועוד כתבו שהלקיחה היא הכשר למצות שילוח והיא חלק מהמצוה ונחשבת בעידניה. וראה בזכר יצחק [לא ב] אך בתוס' רא"ש בקידושין [נו א] מבואר שהלקיחה היא זימון, הרי אין צריך שיקחנה בידו, ואין לקיחתו דוחה עשה כי אינה חלק מהמצוה. וראה נחל איתן [ו' יד].

8. רש"י [בד"ה קיימו] נקט שלמאן דאמר קיימו, דינו תלוי אם קיים תוך כדי דיבור של התראה או לא. וכן נקט הריטב"א, אך הרמב"ם [בה"א] כתב שאם שלחה אחר שלקחה פטור,

ואיך ידחנו עשה של מצורע?!)⁽⁹⁾

ותו, לרבי יהודה דאמר לקמן ש"שלח" — מעיקרא משמע, וביאור הכתוב כך הוא: "לא תקח האם על בנים, אלא תשלחנה קודם שתקח את הבנים". אם כן, אם עבר

ולקחה, הרי עבר על הלאו והעשה, שהרי לא שלחה מעיקרא, ואפילו עשה נמי ליכא, שהרי העשה לא בא כדי לתקן את הלאו!?

אלא אמר מר בר רב אשי: כאן מדובר כגון שננטלה לאם על מנת לשלח מיד⁽¹⁰⁾. דלאו

הריטב"א] שדין אונס ביום אחרון אינו שיך אלא בשבועה, שהנידון בה אם אדעתא דהכי נדר, ותלוי אם נחשב שהיה בידו לקיים שבועתו, אבל בקיום מצוות עשה פשיטא שאם שכח מתחילת הזמן עד סופו הוי עבירה. ויש לחלק כן גם מטעם אחר כי אונס ביום אחרון מועיל רק בענין שיש זכות לבעלים לעשות כרצונו זמן מסוים, וצריך שיהא בידו כל הזמן ולא חלקו, אך במצוות לא ניתן לו זמן, אלא לקיום במשך זמן. וראה קצוה"ח ונתה"מ [נ"ה] וחידושי הגר"ח וקהילות יעקב ריש כתובות.

ובשאגת אריה [פא] כתב ש"ביטלו" הוא דוקא כשדעתו בעת עשית הלאו לתקנו בעשה אך אם אין דעתו לקיים העשה ודאי עובר עליו מיד בעת הלאו. ולפיכך תמה למה אמרו שכל זמן שאינו שוחטה לא עבריה ללאו, והרי כאן מדובר שנטלה באיסור. [ולכאורה מוכח כסברת ר"י בפסחים וזה תמוה כדלהלן].

וביאר שודאי עבר על הלאו בעת מעשה העבירה, וכוונת הגמרא שעדיין הלאו תלוי ועובר עליו פעם שניה אם מבטל את העשה ואינו כמאן דאמר "קיימו" שלשיתו כבר עבר את הלאו לגמרי ואינו עובר בו שוב בכיטול העשה.

10. בשאגת אריה [פא] כתב "אל תטעה לבאר שהנוטל על מנת לשלח אינו עובר בלאו משום שלא הניתק לעשה כשעושה על מנת לקיים יעשה לבסוף אינו עובר על הלאו וכסברת ר"י [בתוס' פסחים כט ב שהמשהה חמץ בפסח לבערו אינו עובר בלאו כיון שניתק לעשה] דהא

המצוה היא בקום עשה לשלח, ולכן תלויה בתוכ"ד מההתראה, מדין "קיימו" באונס שעיקר מצוותו היא שלא ישלחנה, ולכן כל זמן שאינו אומר בבי"ד שאינו רוצה לקיימה נחשב כיכול לקיימו. וראה דברי החזו"א להלן הערה 13.

ותוס' במכות [שם] כתבו ש"קיימו" הוא דוקא בקיום העשה תוך כדי דיבור לעבירת הלאו, וכבר הקשו שאם כן נמצא מתקן עבירת הלאו ואף אם אינו ניתן לעשה לא ילקה. וראה באפיקי ים [א מ"ב] שהכריח כי מדובר בתוכ"ד שני, שהרי אילו מדובר תוכ"ד ללאו נמצא שגם כהן אונס לא ילקה, ונעקר הלאו מעיקרו, ובהכרח שאחר זמן העבירה, יש תוכ"ד לקיום העשה לתקנה.

9. רש"י במכות [טו א"טז א] ביאר ש"ביטלו" היינו דוקא אם שחטה, כי אילו מתה מאליה אינו לוקה כי נאנס בכיטול העשה, והיינו שאין הלאו נגמר אלא בצירוף כיטול העשה בידים, וכן משמע לשון הגמרא כאן "כמה דלא שחטיה לא עבריה ללאו". אך הריטב"א והמאירי בסוגיין נקטו שעיקר החיוב תלוי בעבירת הלאו במזיד, ואף אם נאנס בכיטול העשה לוקה, ו"שחטיה" לא דוקא כי הוא הדין אם מתה.

והמגיה לריטב"א נקט שנחלקו אם אונס ביום אחרון שמיה אונס, והיא סברת רש"י שאף על פי שהלאו נעשה במזיד, כיון שביטול האונס נעשה באונס אינו מתחייב בו. ואילו הריטב"א סבר שכיון שהחל במזיד, נחשב האונס שבכיטול העשה כאונס ביום אחרון ודינו כפשיעה. וראה מכתב הגרי"ש אלישיב [בסוף

תורה: שמו של הקדוש ברוך הוא שנכתב בקדושה, ימחה על המים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. שהרי מוחין על המים את מגילת הסוטה שכתוב בה שם ה' כדי לטהרה לבעלה. והאי מצורע, כיון דכמה דלא מטטר מטומאתו אסור בתשמיש המטה, דכתיב במצורע "וישב מחוץ לאהל שבעת ימים", ודרשו: "אהלו", זו אשתו. מכאן שמצורע אסור בתשמיש המטה.

מהו דתימא, כיון דאסור בתשמיש המטה עד שיטהר, ליתי עשה ידיה ולידחי עשה

ליכא, שהרי עומד לשלחה, ורק עשה הוא דאיכא, שהרי מוטל עליו העשה של "שלח תשלח את האם", וסלקא דעתא ליתי עשה של מצורע ולידחי עשה של שילוח, קא משמע לן קרא "תשלח" שאינו דוחה⁽¹¹⁾.

מקשה הגמרא: מאי אולמיה דהאי עשה של מצורע מהאי עשה של שילוח, ולמה סלקא דעתא שידחנו?!

ומבאר: סלקא דעתך, הואיל ואמר מר: גדול שלום שבין איש לאשתו, שהרי אמרה

שילוח לכתחילה אין בו עבירה, וראה הערה 14.

11. בפשוט ביאור הגמרא הוא שאין מצוות ציפורי מצורע יכולה לחייבו בקום עשה לתופסה ולא לשלחה, אלא יכול להרפות מאחזותו בציפור והרי היא משולחת. אולם קצת קשה שהרי לעיל [קלט. הערה 1] הבאנו שיטת הריטב"א שמצוות סקילת העוף דוחה את מצות שילוח הקן. וצריך לתופסה ולהביאה לב"ד, ואילו כאן משמע שאין עשה דמצורע עדיף משילוח.

וצריך לומר שמצוות ציפורי מצורע היא מדיני הגברא המצורע, ואינה יכולה לדחות בקום עשה דיני ציפור שחל בגופה חיוב שילוח הקן, וכמו שכתב רש"י [קמ. ד"ה בר קטלא] שאינה דוחה גם חיוב סקילה, ורק מצוות סקילה שחלה על גוף העוף דוחה מצוות שבגופו [וראה בחידושי הגרעק"א שביאר "מאי אולמא" והרי בשניהם מבטל את העשה בשב ואל תעשה].

וראה בשאגת אריה [לב] שהוכיח מסוגין כשיטת ר"י הזקן [שהובא במרדכי בהלכות קטנות תתקמד] שנקט כי אין איסור בלבישת בגד בלי ציצית, אלא חיוב הוא להטיל ציצית ואם אינו יכול להטילה מותר ללבוש הבגד בלי

ליתא, שהרי תירוץ הגמרא נסוב על הקושיא "ותו לרב יהודה דאמר שלח מעיקרא משמע אפילו עשה ליכא" ולרבי יהודה אינו לאו הניתק לעשה.

וביאר בקונטרס אחרון [לסימן ג] שכוונתו כי לא מדובר באופן שנוטל על מנת לשלחה רק לבסוף, אלא שנוטלה על מנת לשלחה מיד מעל הבנים ועושה בכך מצוה, [ואין כאן מעשה לקיחה אסורה שעומד לתיקון כחמץ שעומד לשריפה], ובאופן זה אם נמלך להחזיקה ולטהר בה את המצורע אינו עובר בלאו אלא בעשה שמשהה אותה משילוח הקן. [וראה יש"ש ומנחת חנוך שכתבו שעובר בעשה על השהייה] וסלקא דעתך שיהא עשה של מצורע דוחה לעשה של שילוח הקן. וכן מפורש גם בחידושי חתם סופר לסוגיין, וראה שער המלך [פ"ג מנדרים ה"ו] וטורי אבן [ר"ה ד ב].

וכבר הבאנו את דברי הרשב"א [בשו"ת יח] שלקחת את האם כדי לשלחה הוא בכלל מצוה הבאה בעבירה ובאבודרהם [שער ג] הביא שהראב"ד השיג עליו מסוגיין שנוטל על מנת לשלח אינו עובר. ובברכי יוסף הוכיח מכך שכוונת הרשב"א שאין מברכין על שילוח הקן מפני ששייך במצוה זו אופן שתבא בעבירה, אך

דשילוח הקן כדי לטהר איש לאשתו.

קא משמע לן קרא שאינו דוחה (12).

מתניתין:

הנוטל אם על הבנים, רבי יהודה אומר: לוקח כיון שעבר על הלאו, ואינו משלח יותר (13).

וחכמים אומרים: משלח עכשיו את האם, ואינו לוקח.

זה הכלל אמרו חכמים: כל מצות לא תעשה, שיש בה ציווי של קום עשה, כגון שילוח הקן, שיש בו לא תעשה של "לא תקח האם על הבנים", ויש בו קום עשה של "שלח תשלח את האם", אין לוקין עליה. אלא יקיים

ספירו ולא חלוטו עדיף עשה דמצורע משום שהוא בקום עשה, וכשיטתו פסק הרמב"ם [פי"א מטומאת צרעת ה"א] ועי"ש עוד. ובחתם סופר בסוגיין.

13. בגמרא דייקו מלשון המשנה שלדעת רבי יהודה אין מצוות שילוח אחר שעבר ונטל אם על הבנים, כי מצוות שילוח נאמרה רק מעיקרא. וראה רש"י [ד"ה שלח], והקשה החזו"א [או"ח קיח ח] מנין שרבי יהודה סובר שרק מעיקרא חייב לשלח, ולמה לא נפרש שחייב בין מעיקרא ובין אחר שעבר ונטל, ולוקח עליו משום לאו שקדמו עשה, ונחלקו עמו רבנן וסברו שלא נאמר העשה אלא אחר הלאו ולכן לוקח [וראה רש"י הנ"ל שהוסיף "שהעשה קדם" ובמכות טז ב כתב שיש עשה גם אחר שלקחה, אך לוקח כי קדמו עשה, וצ"ע].

והוכיח מכך שרק במצות עשה שנאמרה באונס שייך לומר שנאמרה בין קודם הלאו ובין אחריו כי היא נמשכת לעולם ועיקרה שלא ישלחנה, אך מצות שילוח שהיא מעשה חד פעמי, אם חיובה נאמר קודם הלאו אין לנו מקור לחייבו אחר שעבר בלאו. וראה כעין זה בהערה 8. ועיין בהערות בעמוד ב.

והגרעק"א כתב שלדעת רבי יהודה, אם עבר ונטל האם תאסר באכילה, שהרי לעיל [קטו א] מקשינן שתאסר, מתרצת הגמרא שלא אמרה תורה שלח לתקלה, ופרש"י שהראיה היא ממה שאמרה התורה שאם נטלה ישלח, אך לרבי

ציצית, שהרי אנו לובשים בגד שחייב בציצית ואיננו מטילים בו פתיל תכלת, ואין לומר שמצות עשה דלבן דוחה ביטול עשה של תכלת שהרי אמרו בסוגין מאי אולמיה דעשה מעשה. ובקהילות יעקב [מנחות כג] כתב שבסוגין תבטל ממה נפשך אחת מן המצוות ותתקיים השניה. אבל בציצית אם לא ילבש לבן לא יקיים שתיהן. ונמצא שמבטל קיום עשה של לבן כדי שלא לבטל עשה דתכלת ולזה לא מצינו מקור בסוגיין.

12. רש"י פירש שהאיסור בתשמיש המטה הוא למאן דאמר [במו"ק ז ב] ימי ספירו וקל וחומר ימי חלוטו, והיינו שלמאן דאמר ולא ימי חלוטו הוא מותר בתשמיש המטה, כיון שאינו יוצא מימי חלוטו לימי ספורו אלא אחר שנטהר בצפורים, ונמצא שאין בעשה דצפורים "גדול השלום", ותמה השאגת אריה [לג] שלכאורה למאן דאמר זה תחזור הקושיא "שלח תשלח" למה לי, [וכולי עלמא מודו בדרשא זו, כדפרכינן לעיל הניחא למ"ד וכו].

והוכיח מכך שלשיטתו צריך את הדרשא, משום שבעלמא עשה שהוא בקום עשה כצפרי מצורע דוחה ביטול עשה הנעשה בשב ואל תעשה כאחיזת צפרי שילוח הקן, ולפי זה נקט שגם מה שתמחה הגמרא "מאי אולמא דהאי עשה" הוא רק למאן דאמר ספירו, וק"ו חלוטו, שלדבריו נצרך שלח תשלח להשמיענו שמצורע אינו דוחה אף שגדול השלום, אך למאן דאמר

את העשה ויפטר (14).

תא שמע: גנב וגזול, ישנן בכלל מלקות, שלוקים הם על הלאו של "לא תגנובו" ו"לא תגזול", דברי רבי יהודה.

גמרא:

בעי רבי אבא בר ממל: האם טעמא דרבי יהודה ש"לוקה ואינו משלח" הוא משום דסבר לאו שניתק לעשה לוקין עליו. או דלמא, בעלמא באמת סבר רבי יהודה לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו. והכא, היינו טעמא, משום דקסבר "שלח", מעיקרא משמע. כי כך ביאור הכתוב: לא תקח האם על הבנים, אלא שלח אותה קודם. ואם כן, אם לקחה, עבר כבר על הלאו והעשה.

והא הכא, דלאו שניתק לעשה הוא, דרבהנא אמר "לא תגזול", ונתקן לעשה "והשיב את הגזלה".

שמע מינה, טעמא דרבי יהודה משום דקסבר לאו שניתק לעשה לוקין עליו! שהרי אי אפשר לומר "והשיב" מעיקרא משמע, כי לא יתכן להשיב את הגזילה קודם שגזל (15).

יהודה שהמצוה נאמרה קודם שעבר הלאו אין לנו מקור ללמוד היתר אכילה [ולכאורה יש להוכיח משם עוד, שלרבנן יש עשה לשלח מעיקרא שהרי אילו החיוב לשלח לא חל איסור על האם, ויכול לזכות בביצים כשהוגבה מעליהם ואחר כך לזכות בה, ובהכרח שההוכחה היא מהיתר האיסור שחל בעשה, ואם כן אף לרבי יהודה אפשר להוכיח שאינה נאסרת וצ"ע].

14. ראה לעיל [בהערה 6] שהכסף משנה תמה הרי לרבנן אין בתחילה כי אם לא תעשה, ואילו מצוות שילוח רק אחר שנטל האם, וכן נקטו התורת חיים ושאגת אריה בתירוצם שאינו מבטל עשה אלא אחר שנטל את האם וחייב לשלח. והיינו כדעת הרשב"א [בשור"ת יח] שלרבנן העשה הוא רק לתיקון הלאו, ולכן החשיבו כמצוה הבאה בעבירה, וכך מבואר מדבריו [בח"ג רפג], וכן הסיק בחתם סופר [או"ח ק].

אולם בברכי יוסף [רצב] נקט שכוונת הרשב"א שאין מברכין על כל שילוח קן משום שיש אופן שהמצוה באה על ידי עבירת נטילת האם, אך ודאי יש מצוה גם מעיקרא לשלח, וכן

משמע מדברי הרבה ראשונים ראה רש"י לעיל [קלט א] שנקט כי חיוב השילוח חל כשמצאן, וכן כתב [בב"מ קב] שחיוב שלח תשלח חל קודם, וכן הוא ברמב"ן בסוגיא דשני סדרי ביצים, ובמכות [טז א] וקידושין [לד א] וכן משמע מתירוק דמר בר רב אשי לעיל שנטלה על מנת לשלחה עובר בעשה. אף שלא שייך בו לאו, ובהכרח שלרבנן הוא גם קודם הלאו וגם מתקנו אחר שעבר.

15. באור שמח [פ"א ממעילה ה"ג] הביא קושית מחברים איך ילקה וישלם, והרי אמרו במכות [טז א] שגזולן נפטר ממלקות מפני שהוא חייב בתשלומין, ואין אדם לוקה ומשלם. וראה שם שדחק להעמיד באופנים שונים שגזולן פטור מתשלומין ובהם לוקה.

אך החזו"א [אבה"ע עמ' 456] נקט שאם לפי רבי יהודה לוקין על לאו הניתק לעשה, אם התרו בו אינו משלם, כי לא רבתה תורה בפירוש שגזולן משלם ואינו לוקה, אלא כל פטורו משום שמתקן הלאו, עי"ש.

וראה בעונג יו"ט [קיה] שהקשה מסוגיין על דעת הרמב"ם [פ"א מגזילה ה"א] שאין לוקין על